

Fedor Moačanin

Muzejski savjetnik u mirovini
Zagreb, Ilirski trg 2.

PRILOG DATACIJI SZEMANOVE KARTE ZAGREBAČKE ŽUPANIJE

UDK 930.25:912

Pregledni članak

Litografirana karta zagrebačke županije koju je izradio županijski geometar Josip Szeman (1783—1844) nije datirana. Na osnovi nepublicirane građe u Arhivu Hrvatske, autor je utvrdio da je Szeman kartu radio službeno 1836—1842, a privatno da se pripremao desetak godina ranije. Karta je publicirana kod Kaisera u Grazu poslije 1846, a najkasnije 1859. kada je Kaiser umro.

Kao stručni konzultant Povijesnog muzeja Hrvatske u pripremi izložbe »Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske«¹ našao sam se pred problemom datiranja Szemanove litografirane karte Zagrebačke županije.² Kako sama karta nema zabilježen datum kada je publicirana, morao sam se pobliže pozabaviti Szemanovim životom i radom, ne bi li što više saznao o navedenoj karti. Naša leksikografska izdanja nažalost ne bilježe njegovu biografiju. Koliko je bar meni poznato, u literaturi se na njegov život i rad do sada detaljnije osvrnula jedino Lelja Dobronić.³ No kako je njezin rad posvećen drugoj tematici, ona dakako tek uzgred spominje Szemanovu kartu Zagrebačke županije.⁴ Morao sam pristupiti arhivskom istraživanju, ako sam htio nešto više saznati.

U Kartografskoj zbirici Arhiva Hrvatske nalazi se 5 primjeraka Szemanove karte Zagrebačke županije (inv. br. 1225). Svi su primjerci također nedatirani. Upravo u Arhivu su ih datirali 19. stoljećem, što je očigledno točno, ali vremenski previše široko. Radi bližeg datiranja treba-

¹ Ankica Pandžić, *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske. Izložba Povijesnog muzeja Hrvatske*, Zagreb 1988.

² Opis karte vidi Pandžić, o. c., str. 129, kat. br. 195.

³ Lelja Dobronić, Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba, Zagreb 1971, str. 23—24, 42, 81, 105.

⁴ Dobronić, o. c., str. 24.

lo je u Arhivu pregledati kataloge (abecedna kazala), protokole županijskih skupština i napokon same dokumente iz fonda Zagrebačke županije. Pregled je pokazao da glavni izvor podataka predstavljaju protokoli županijskih skupština, jer veliki broj dokumenata Zagrebačke županije iz prve polovice 19. st. danas nije više sačuvan.

Obzirom na slabu obaviještenost javnosti o ovom »mužu«, ne baš beznačajnom za Hrvatsku njegova doba, pokušat ću u osnovnim crtama, na temelju podataka iz Arhiva Hrvatske, skicirati život i rad Szemanov i nadopuniti ono što je prije mene iznijela Lelja Dobronić.

Poslije smrti Josipa Klobučarića ostalo je upražnjeno mjesto geometra Zagrebačke županije. Stoga je veliki župan pozvao iz Košica u Ugarskoj (danas Slovačkoj, ČSSR) Josipa Szemana i postavio ga za županijskog geometra. Na toj dužnosti Szeman je proveo u Zagrebu od 1. 11. 1817. do svoje smrti 7. 5. 1844. godine. Kako se u obavijesti o smrti kaže da je 61 godinu star, bit će da se rodio 1783.⁵ Već prilikom dolaska počele su ga pratiti nevolje financijske prirode, koje će se nastaviti tijekom službovanja, a kako ćemo vidjeti i poslije smrti. Za putne troškove dolaska u Zagreb podnio je račun na 160 forinti, ali mu je odobreno samo 96.⁶ Nije ovdje mjesto da više raspredamo o toj tužnoj temi. Samo ćemo spomenuti da je Županija po pravilu pokušavala izlaziti u susret njegovim novčanim zahtjevima, ali da su to onemogućavale primjedbe s višeg mjesta, tj. Ugarskog namjesničkog vijeća.

Na svom novom radnom mjestu Szeman se odmah zdušno latio posla. Već 1821. izdala mu je Županija potvrdu da je službu vršio stručno i da je primjerna vladanja.⁷ Radio je sigurno i više nego što to možemo ustanoviti po građi koja se očuvala do naših dana. Prvi njegov zabilježeni rad bila je izrada nacrtu za dekoraciju županijske kuće na Markovu trgu u Zagrebu u čast Franje I koji je 1818. posjetio između ostalih mjesta i glavni grad Hrvatske.⁸ Godine 1819. podnio je stručni izvještaj o mostu na rijeci Krapini i o »Novakovom vrtu«.⁹ Iste godine dobio je zadatak da izradi tabelu udaljenosti između pojedinih mjesta u Županiji. Stoga je mnogo putovao po terenu, ali mu je Županija sporo refundirala

⁵ O pozivu u Zagreb i o imenovanju za županijskog geometra vidi Arhiv Hrvatske, Protokoli 57—32, Partikularna skupština Zagrebačke županije od 14. 1. 1818, art. 33 i 73. Za datum smrti i starosti vidi Kais. Kön. priv. Agramer politische Zeitung od 1. 6. 1844.

⁶ AH protokoli 58—32, Partikularna skupština Zagrebačke županije od 20. 3. 1819, art. 59.

⁷ AH Protokoli 59—32, Generalna skupština Zagrebačke županije od 28. 11. 1821, art. 47.

⁸ Dobronić, o. c., str. 23—24. U tom je radu ime vladara pogrešno navedeno kao Franjo II. Taj se vladar kao ugarsko-hrvatski kralj od 1792, a kao austrijski car od 1804, bilježio kao Franjo I. Kao Franjo II nosio je naslov njemačkog cara do 1806, kada se tog naslova odrekao.

⁹ AH Protokoli 58—32, Partikularna skupština Zagrebačke županije od 18. 2. 1819, art. 93.

troškove.¹⁰ Na tom putu uništena su mu i njegova vlastita kola. Szeman je 1821. podnio Županiji izrađene tabele s molbom da mu se dade naknada za upropaštena kola. Županijska je skupština odobrila naknadu za kola u iznosu od 200 forinti, ali je tražila da tabele udaljenosti još do tjera.¹¹

U toku svog dugog radnog vijeka u Zagrebu Szeman je radio i mnoge druge poslove za Županiju, od kojih ističemo razgraničenje sa štajerskom i s Varaždinskom županijom. U pojedinosti nećemo ulaziti jer to nije predmet ovog rada. Lelja Dobronić navela je već dio tih poslova.¹²

Osim svojih redovnih poslova Szeman je od 1819. do 1825. mnogo radio za zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca za kojega je izradio i poznatu kartu Zagrebačke biskupije.¹³ Hrvatski Sabor također je koristio Szemanove stručne sposobnosti. Imenovao ga je 1827. u komisiju za uređenje Jamničke Kiselice. Toj komisiji predsjedao je biskup Alagović. Osim članstva u komisiji dobio je zadatak da u praktičnom provođenju zaključaka komisije bude pomoćnik za tehničke poslove Ludoviku Jelačiću.¹⁴ Godine 1832. i 1839. Sabor imenuje Szemana u komisiju za otkup Rauchove kuće radi proširenja kraljevske kuće.¹⁵

Uz sve mnogobrojne poslove Szeman je očigledno već u početku svoga rada u Zagrebu pomno proučio dokumentaciju o radu svog prethodnika, županijskog geometra Jurja Klobučarića. Tako je ustanovio da je županijska skupština od 2. 9. 1805. zaključila da se plati za izradu karte Severinske županije (koja je tada već bila u sastavu Zagrebačke županije) kapetanu baronu Portneru, a da se izrada karata preostalog dijela Zagrebačke županije povjeri Josipu Klobučariću. (Taj očigledno nije izvršio zadatak. Možda ga je spriječilo ratno stanje s posljedicama. Kad su ratovi 1815. završeni, Klobučarić je uskoro umro). Saznanje o pokušaju izrade karte Zagrebačke županije navelo je Szemana na zamisao da je sam napravi. Kada je dovršio kartu zagrebačke dijeceze za biskupa Vrhovca, odlučio je da vrijeme slobodno od službenih dužnosti posveti izradi karte Zagrebačke biskupije. Najprije se dao na prikupljanje svih pojedinosti do kojih je mogao doći. U tom su mu poslu pomogli gubernijski savjetnik Ivan Radičević, zagrebački kaptol, grof Laval Nugent, Nikola Séchen, Ivan i Aleksandar Drašković.¹⁶ Čini se da su Szemanovi pripremni radovi do 1836. toliko uznapredovali da je došao do zaključka

¹⁰ AH Protokoli 59—32, Generalna skupština Zagrebačke županije od 2. 5. 1820, art. 25.

¹¹ AH Protokoli 60—32, Generalna skupština Zagrebačke županije od 28. 11. 1821, art. 173.

¹² Dobronić, o. c., str. 24.

¹³ Ibid.

¹⁴ Zaključci Hrvatskog sabora XI, Zagreb 1976, 67.

¹⁵ Zaključci Hrvatskog sabora XI, Zagreb 1976, 153 i XII, Zagreb 1980, 95.

¹⁶ Pismo Szemana velikom županu i staležima i redovima Zagrebačke županije od 16. 6. 1842, AH, Zagrebačka županija, Publico-politica, kut. 132, fol. 134.

kako izrada karte ne može više ostati njegov privatni posao. Na parti-kularnoj skupštini Županije od 11. 6. 1836. raspravljano je o Szemano-vu prijedlogu da izradi kartu Zagrebačke županije i o njegovog molbi da za taj rad bude posebno nagrađen, jer to traži poseban napor. Zaključno je da Szeman kartu izradi i da dobije nagradu kad posao dovrši.¹⁷ Szeman se vjerojatno desetak godina pripremao za izradu te karte. Kad mu je ona i službeno povjerena trebalo mu je još preko 6 godina da po-sao dovrši i preda kartu te odgovarajući repetitorij velikom županu Ni-koli Zdenčaju, da taj organizira »reviziju« (zapravo recenziju) karte.¹⁸ U skladu sa zaključkom županijske skupštine od 12. 12. (art. 25, paragraf 1) sastala se 2. 12. 1843. »deputacija« (komisija) za »reviziju« (ocjenu) Szemanove karte. »Deputaciji« je predsjedao podžupan Benedikt Lentu-lay. Članovi su bili, osim više nestručnjaka, geometar-upravitelj u Hrvat-skoj Leopold Vauthier i geometar baron Zornberg. Na sastanak »depu-tacije« pozvan je i sam Szeman. Na osnovi stručnog mišljenja geometra Vauthiera i Zornberga »deputacija« je donijela zaključak da je karta izrađena po znanstvenim pravilima.¹⁹ Trebalo je godinu i po dana vre-mena da se mišljenje »deputacije« iznese pred županijsku skupštinu. U međuvremenu je Szeman 1844. umro. Tek u srpnju 1845. raspravljala je županijska skupština opet o Szemanovoj karti. Konstatirano je da je urađena »revizija« i zaključeno je da se na temelju povoljnog mišlje-nja geometra Vauthiera i Zornberga karta prihvati za županijsku upo-trebu. Ujedno je zadužen županijski registrator Makanec, da se pobrine da knjižar Župan kartu adaptira i objesi je u županijskoj dvorani. Pod-županu Josipu Suvicu povjereno je da se sa Szemanovim sinom dogovo-ri o naknadi.²⁰ Ni Makanec ni Suvic nisu uspjeli izvršiti svoj zadatak. Ma-kanec je 16. 5. 1846. izvjestio županiju da se posavjetovao s geometrom Farkašom. Farkaš mu je odgovorio da je poželjno da se karta, koja je na svoj način vlasništvo Szemanovih nasljednika, stavi na platno i jav-no izloži u županijskoj dvorani. Ujedno je tražio od Mankanca da slučaj ostavi u mirovanju dok on (Farkaš) ne podnese svoje mišljenje Župa-niji. Svrha je Mankančeva izvještaja da se donese odluka u toj stvari.²¹ Podžupan Suvic izvjestio je na generalnoj skupštini Županije od 20. 5. 1846. da se htio pogoditi sa Szemanovim sinom, ali da je taj tražio 1000 forinti, na što Suvic nije htio pristati. Skupština je tom prilikom konsta-tirala da je Szeman izradio kartu na nalog Županije po svojoj dužnosti i

¹⁷ AH Protokoli 75—32, Partikularna skupština Zagrebačke županije od 11. 6. 1836, art. 32. U istom članu skupština je prihvatila Szemanov prijedlog da se na poštanskim cestama postave miljokazi i naložila Szemanu da postavi »columnas... colore et inscriptione nationali provisas«.

¹⁸ AH Protokoli 81—32, Generalna skupština Zagrebačke županije od 12. 12. 1842, art. 25. 1.

¹⁹ AH Zagrebačka županija, Publico-politica, kut 135, spis 996.

²⁰ AH Protokoli 84—32, Generalna skupština Zagrebačke županije od 28. 7. 1845, art. 36.

²¹ AH Zagrebačka županija, Publico-politica, kutija 136, spis 1023.

da je po svojoj molbi dobio besplatan ogrijev, pa bi on — a tako i njegov sin — u vezi s honorarom mogao tražiti milost županije, a ne cijenu za rad. Stoga je povjereno Suvicu da pozove Szemanovog sina neka podigne 500 forinti. Notaru Emeriku Bušiću povjereno je da se sa županijskim knjižarom županom dogovori o litografiranju Szemanove karte i o troškovima za to.²² Tako je tada riješena dilema koju je Makanec navedenim pismom postavio pred županiju. Nije poznato da li se Szemanov sin zadovoljio sniženim honorarom.²³ Isto tako ne znamo ništa o Bušićevu dogovaranju sa županom.

Sama karta daje podatak da ju je litografirao H. Schönebeck, a da je tiskana kod J. F. Kaisera u Grazu. Josef Franz Xaver Kaiser (Graz, 11. 3. 1786. — 19. 9. 1859), izučeni knjigoveža, preuzima u Grazu 1811. jednu knjigovežnicu, a 1817. osniva u istom gradu litografski zavod (po vremenu osnivanju drugi u tadašnjoj Austriji). U njemu su proizvedene brojne izvorne geografske karte (Crne Gore itd.).²⁴

Kako je Szemanova karta došla do Kaisera i kada ju je taj publicirao, do sada se nije moglo utvrditi. Vjerojatno bi odgovor na ta pitanja moglo dati istraživanje u Grazu. Ono što sada sigurno znamo je sljedeće: Szeman je kartu Zagrebačke županije radio službeno od 1836. do 1842. Pripreme za izradu karte vršio je desetak godina prije nego je posao preuzeo kao službeni zadatak. Njegova je karta 1845. prihvaćena kao službena karta Zagrebačke županije. Litografirana i publicirana je poslije 1846, najkasnije 1859. kada je Kaiser umro.

Josipa Szemana možemo mirne savjesti ubrojiti među istaknute starije naše kartografe. Iako Mađar po porijeklu, pretežni dio svog radnog vijeka proveo je u Zagrebu kao županijski geometar. Nova ga je sredina prihvatila kao svog, pa je 1831. primljen među zagrebačke građane.²⁵ *Calendarium Zagrabiense* za 1839. donosi njegovo ime među prijednicima županijskog suda iz reda plemića.²⁶

²² AH Protokoli 85—32, Generalna skupština Zagrebačke županije od 20. 5. 1846, art. 12.

²³ Prema Lelji Dobronić, o. c., str. 24: »Honorar u visini od 500 forinti za kartu Zagrebačke županije primio je mjesto njega njegov sin 1846. godine«. Autorica se pri tom poziva na AH Zagr. žup. Kat. 206. U tom katalogu (*Registrum actorum congregationalium comitatus Zagrabiensis* za 1846) na strani 836. stoji samo: Szeman Geometrae filio pro Mappa Comitatus per patrem ejus devictum confecta honorarium 500 fl. adplacidatur« (Szemanu, geometrovom sinu, odobrava se honorar od 500 forinti za kartu županije, koju je izradio njegov pokojni otac). Da li je Szemanov sin to odobrenje i realizirao, to iz tog kataloga ne možemo saznati.

²⁴ *Oesterreichisches biographisches Lexikon 1815—1950*, Graz-Köln 1965, 182—183.

²⁵ Dobronić, o. c., str. 24.

²⁶ Str. 64—68.

Zusammenfassung

BEITRAG ZUR DATIRUNG DER LANDKARTE DES KOMITATS ZAGREB VON SZEMAN

Der Beitrag bezieht sich auf die bisher nicht genauer datierte Landkarte des Komitats Zagreb, die vom Geometer des Komitats Joseph Szeman (1783—1844) ausgearbeitet wurde. Aufgrund von archivalischen Quellen im Archiv Kroatiens in Zagreb ist es dem Autor festzustellen gelungen, dass Szeman an dieser Landkarte 1836—1842 im amtlichen Auftrag arbeitete. Seine private Vorarbeiten für die Landkarte dauerten etwa zehn Jahre. Aufgrund des Gutachtens einer besondern Kommission, in der auch drei Sachverständige vertreten waren, genehmigte die Komitatsversammlung 1845 Szemans Landkarte für offiziellen Gebrauch und beschloss 1846 ihre Publizierung im Steindruck. Diese Landkarte wurde nach 1846, spätestens 1859, bei Kaiser in Graz publiziert.